

**ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΗ ΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑ
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΙΤΩΝ**

ΠΡΑΚΤΙΚΑ

Διαδικτυακής Εκδήλωσης

68 Χρόνια από το Πογκρόμ κατά του Ελληνισμού της

Κωνσταντινούπολης

«Η Ελληνοτουρκική Σύμβαση Άγκυρας της 10^{ης} Ιουνίου 1930

και οι συνέπειες της»

Τρίτη, 12 Σεπτεμβρίου 2023

68 Χρόνια από το Πογκρόμ κατά του Ελληνισμού της

Κωνσταντινούπολης

«Η Ελληνοτουρκική Σύμβαση Άγκυρας της 10 Ιουνίου 1930¹

και οι συνέπειες της»

Τρίτη, 12 Σεπτεμβρίου 2023

Πρόγραμμα Ομιλιών

Χαιρετισμός εκ μέρους του Δ.Σ. της ΟΙΟΜΚω Νικ. Ουζούνογλου

Βύρων Ματαράγκας, Καθ. Διεθνούς Δικαίου του Παν. Μπαχτέσεχιρ-Κων/λης, «Οι διεθνείς διακρατικές σχέσεις στα Βαλκάνια και η Σύμβαση της Άγκυρας 1930 της 10^{ης} Ιουνίου 1930»

Θεόδωρος Γεωργιάδης, «Πως ανατράπηκαν τα άρθρα της Συνθήκης της Λωζάννης με την Σύμβαση της Άγκυρας της 10^{ης} Ιουνίου 1930 εις βάρος των Προσφύγων Ελλήνων της Ανατολής»

Βλάσης Αγτζίδης, Διδάκτωρ Ιστορίας. «Ο αντίκτυπος της Σύμβασης της Άγκυρας της 10^{ης} Ιουνίου 1930 στον Προσφυγικό Κόσμο στην Ελλάδα και την Μειονότητα της Κωνσταντινούπολης»

---

¹ Αναφέρεται στην **«Σύμβαση για την οριστική εκκαθάριση των εκκρεμών ζητημάτων, που είχαν προκύψει από την συνθήκη για την ανταλλαγή των πληθυσμών»**, που υπεγράφη στις 10 Ιουνίου 1930 στην Άγκυρα. Επιπλέον το ίδιο έτος την 30 Οκτωβρίου, κατά την επίσκεψη του Πρωθυπουργού της Ελλάδος Ελευθερίου Βενιζέλου στην Άγκυρα, υπεγράφησαν τρεις ακόμα συμφωνίες, άσχετες με την Συνθήκη της Λωζάννης και οι οποίες είναι: (α) το Διμερές Σύμφωνο φιλίας, ουδετερότητας και διαιτησίας, (β) Πρωτόκολλο για τους ναυτικούς εξοπλισμούς, (γ) Συμφωνία Εγκατάστασης, Εμπορίου και Ναυτιλίας.

Χαιρετισμός του Προέδρου Δ.Σ. της ΟιομΚω Νικ. Ουζούνογλου,

Στον χαιρετισμό του ο Νικ. Ουζούνογλου αναφέρθηκε στην τραγική 68^η επέτειο του Πογκρόμ κατά του Ελληνισμού της Κωνσταντινούπολης της 6-7^{ης} Σεπτεμβρίου 1955 που όλα τα προηγούμενα χρόνια η ΟιομΚω σε ημερίδες έχει αναλύσει όλες του τις πτυχές. Αν και εκ πρώτης όψεως δεν φαίνεται η σύνδεση της Ελληνοτουρκικής Σύμβασης Άγκυρας της 10^{ης} Ιουνίου 1930 με τον αφανισμό του Ελληνισμού της Κωνσταντινούπολης, αν σκεφθεί κανείς τις Απελάσεις του 1964 υπήρξε το θανάσιμο πλήγμα κατά του Ελληνισμού της Κωνσταντινούπολης αυτό γίνεται σαφές. Ενώ τόσο από την Σύμβαση περί Ανταλλαγής των Ελληνοτουρκικών πληθυσμών αλλά και τα πρακτικά των συνδιασκέψεων της Λωζάννης ορίζεται ξεκάθαρα ότι και οι εγκατεστημένοι (Εταμπλί) οι Έλληνες υπήκοοι Ρωμιοί όπως και οι έχοντες υπηκοότητα της Τουρκίας, είχαν εξαιρεθεί της Ανταλλαγής, η Ελληνική πλευρά με την Σύμβαση της Άγκυρας του 1930 δέχθηκε οι Έλληνες υπήκοοι που ήταν 25.000 από τους 125.000 ομογενείς της Πόλης, να υπαχθούν σε καθεστώς διαμενόντων στην Τουρκία με άδεια παραμονής. Μάλιστα σε ένα κλίμα ενθουσιασμού που υποτίθεται η Ελλάδα και η Τουρκία συζητούσαν την ίδρυση της συνομοσπονδίας «Αιγαίου», η κυβέρνηση της Τουρκίας τον Ιούνιο του 1932 με τον Νόμο 2007 απαγόρευσε την άσκηση 20 επαγγελμάτων σε ξένους υπηκόους. Την εποχή εκείνη ο μόνος σημαντικός πληθυσμός ξένων ήταν οι 25.000 Έλληνες υπήκοοι. Συνέπεια αυτού του νόμου ήταν οι μισοί περίπου Έλληνες υπήκοοι να εκπατριστούν ενώ οι υπόλοιποι υπέστησαν τις Απελάσεις της περιόδου 1964-65. Το ότι σχεδιαζόταν οι Απελάσεις αποκαλύφθηκε κατά την διάρκεια της δίκης για τα Σεπτεμβριανά που οργανώθηκε από το στρατιωτικό καθεστώς που ανέτρεψε την Κυβέρνηση Αντάν Μεντερές – Τζελάλ Μπαγιάρ το 1960. Ως

μάρτυρας ο στρατηγός Ρεφίκ Τουλγκά κατέθεσε σε μυστική συνεδρία ότι το 1957 ο Τζελάλ Μπαγιάρ (πρόεδρος της Τουρκίας) του εξομολογήθηκε ότι υπάρχει το σχέδιο των απελάσεων. Επομένως η Σύμβαση Άγκυρας του Ιουνίου 1930 έπαιξε σημαντικό ρόλο στον αφανισμό του Ελληνισμού της Κωνσταντινούπολης αφού με τις Απελάσεις του 1964-65 ο πληθυσμός της Ομογένειας μειώθηκε από 90.000 σε 30.000 μέσα σε εννιά μήνες. Είναι γεγονός ότι σε όλες τις συναντήσεις των πρωθυπουργών της Ελλάδος Ελευθερίου Βενιζέλου, Παναγή Τσαλδάρη και Ιωάννη Μεταξά με τους ηγέτες της Τουρκίας διαπιστώνει κανείς από τα πρακτικά την θέση των Ελληνικών Κυβερνήσεων ότι: «τα παράπονα της Ελληνικής Μειονότητας της Πόλης δεν θα επηρεάσουν τις μεταξύ μας σχέσεις και απλά σας μεταφέρουμε αυτά τα παράπονα». Επομένως για τις Ελληνικές κυβερνήσεις η τύχη της Ελληνικής Μειονότητας ήταν ασήμαντο ζήτημα από πλευράς προτεραιότητας. Κλείνοντας τον χαιρετισμό του ο Νικ. Ουζούνογλου τόνισε ότι με την Σύμβαση της Άγκυρας της 10^{ης} Ιουνίου 1930 απεμπολήθηκε από την Κυβέρνηση του Ελ. Βενιζέλου η προσφυγική περιουσία των Ελλήνων προσφύγων που είχαν αναγκαστεί να εγκαταλείψουν στην Τουρκία και όχι μόνο. Η Ελληνική πλευρά δέχθηκε να καταβάλει 500.000 χρυσές λίρες Αγγλίας στην Τουρκία για την αποζημίωση των περιουσιών εκτός Κωνσταντινούπολης των Ελλήνων Υπηκόων και των Ελλήνων με ιθαγένεια της Τουρκίας που δεν είχαν υπαχθεί στην Ανταλλαγή των πληθυσμών της Πόλης και των μουσουλμάνων που είχαν έρθει από την Ελλάδα στην Τουρκία και είχαν περιουσία στην Δυτική Θράκη. Τουλάχιστον για την περίπτωση των Ελλήνων της Κωνσταντινούπολης ουδείς εξ όσων ξέρουμε έχει λάβει αποζημίωση.

**Βύρων Ματαράγκας, Καθηγητής Διεθνούς Δικαίου του
Πανεπιστημίου Μπαχτσέσχιρ της Κωνσταντινούπολης**

«Οι διεθνείς διακρατικές σχέσεις στα Βαλκάνια και η Σύμβαση για την οριστική εκκαθάριση των εκκρεμών ζητημάτων, που είχαν προκύψει από την συνθήκη για την ανταλλαγή των πληθυσμών, που υπεγράφη στην Άγκυρα στις 10 Ιουνίου 1930»

Στην ομιλία του με τίτλο «Οι διεθνείς διακρατικές σχέσεις στα Βαλκάνια και η Σύμβαση για την οριστική εκκαθάριση των εκκρεμών ζητημάτων, που είχαν προκύψει από την συνθήκη για την ανταλλαγή των πληθυσμών, που υπεγράφη στην Άγκυρα στις 10 Ιουνίου 1930» ο καθηγητής Βύρων Ματαράγκας αρχικά αναφέρθηκε στις Απελάσεις του 1964, τις οποίες χαρακτήρισε ως ένα «σατανικό» μέτρο εξοντώσεως του Ελληνισμού της Κωνσταντινούπολης! Σημειωτέον ότι η οικογένειά του και ο ίδιος υπήρξαν θύμα αυτής της σατανικής μεθοδεύσεως! Διευκρίνησε ότι το 1930 συνάφθηκαν τέσσερις (4) συμφωνίες μεταξύ της Ελλάδος και της Τουρκίας.

Στις 10 Ιουνίου 1930 υπεγράφη η Σύμβαση για την οριστική εκκαθάριση των εκκρεμών ζητημάτων, που είχαν προκύψει από την συνθήκη για την ανταλλαγή των πληθυσμών.

Κατά την επίσκεψη του Ελευθερίου Βενιζέλου στην Άγκυρα υπεγράφησαν τρεις (3) συμφωνίες στις 30 Οκτωβρίου 1930:

- (α) Το Διμερές Σύμφωνο Φιλίας, Ουδετερότητας και Διαιτησίας,
- (β) Πρωτόκολλο για τους Ναυτικούς Εξοπλισμούς, και
- (γ) Συμφωνία Εγκατάστασης, Εμπορίου και Ναυτιλίας.

Αυτή την Συμφωνία κατήγγειλε μονομερώς ο Ισμέτ Ίνονου στις 16 Μαρτίου 1964, ανοίγοντας έτσι τον δρόμο για την απέλαση των Ελλήνων

υπηκόων, μεταξύ των οποίων γέροντες, γυναίκες και ανήλικοι που χαρακτηρίστηκαν <επικίνδυνοι για την δημόσια ασφάλεια της Τουρκίας>. Ακολούθως ο κ. Ματαράγκας ανέλυσε την διεθνή πολιτική συγκυρία στα Βαλκάνια και την Κεντρική Ευρώπη κατά την περίοδο του 1930.

Την εποχή εκείνη η πολιτική κατάσταση στην Κεντρική και στην Νοτιο-ανατολική Ευρώπη ήταν άκρως ασταθής και ρευστή! Όλοι ήταν εναντίον όλων!

Ιδιαίτερα στην Νοτιο-ανατολική Ευρώπη, περιοχή γνωστή και ως Βαλκάνια, οι πολεμικές συγκρούσεις και οι συνακόλουθες εδαφικές μεταβολές που προκλήθηκαν από τις εθνικές εξεγέρσεις και διεκδικήσεις, ανέπτυξαν πάθη και εχθρότητες μεταξύ των λαών.

Η Ιταλία, αντίζηλη της Γαλλίας, κινείται ως Ευρωπαϊκή Δύναμη, στηριζόμενη στην Ουγγαρία, στην Βουλγαρία και στην Αλβανία.

Η Γαλλία κινείται ανταγωνιστικά προς την Αγγλία με σκοπό την απόκτηση ευρύτερης δυνατής ζώνης επιρροής στην Νοτιο-ανατολική Ευρώπη. Σημειωτέον ότι, και σήμερα η Γαλλία κινείται ανταγωνιστικά προς τις ΗΠΑ στην Ευρώπη (το NATO είναι εγκεφαλικά νεκρό/ Ευρωπαϊκός Στρατός), στο Αιγαίο (Ελληνο-Τουρκικά), στην Ανατολική Μεσόγειο (στην Συρία) και πρόσφατα στον Καύκασο (διένεξη Αρμενίας-Αζερμπαϊτζάν).

Στην Κεντρική Ευρώπη η Αυστρία ήταν στο στόχαστρο των Αυστριακών Ναζιστών υποκινουμένων από τους Γερμανούς ομοιδεάτες τους. Η δολοφονία του Καγκελάριου Dollfus, αρχηγού των Καθολικών, στις 25 Ιουλίου 1934, από τους Αυστριακούς Ναζί, είχε προετοιμαστεί στην Γερμανία. Επιστέγασμα αυτής της αβαστιάς συνεργασίας μεταξύ των Αυστριακών και των Γερμανών Ναζιστών υπήρξε το Anschluss δηλαδή η προσάρτηση της Αυστρίας στην Γερμανία στις 12 Μαρτίου 1938.

Στα Βαλκάνια η Βουλγαρία ασκούσε έντονες αναθεωρητικές πολιτικές θεωρώντας άδικες τις ρυθμίσεις των συνόρων, που χαραχτήκαν μετά από τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, και διεκδικώντας έξοδο προς το Αιγαίο Πέλαγος. Η πολιτική αυτή της Βουλγαρίας πρωτίστως είχε εχθρική στάση προς την Ελλάδα. Επίσης η Βουλγαρία έθετε μειονοτικό ζήτημα των Σλαβόφωνων της Μακεδονίας που μιλούσαν διάλεκτο της βουλγαρικής γλώσσας. Υπήρξαν μεθοριακά επεισόδια στην ελληνοβουλγαρική μεθόριο.

Οι σχέσεις της Γιουγκοσλαβίας με την Βουλγαρία ήταν προβληματικές για τον ίδιο αναθεωρητικό λόγο της Βουλγαρίας, αλλά και επειδή θεωρούσε τους Σλαβόφωνους της Ελλάδος και της περιοχής των Σκοπίων ως Σέρβους.

Οι Ελληνογιουγκοσλαβικές σχέσεις επίσης ήταν προβληματικές λόγω της διεκδίκησης Ελεύθερης Ζώνης στο λιμάνι της Θεσσαλονίκης με την απαίτηση αυτή να θεωρηθεί Γιουγκοσλαβικό έδαφος.

Η Αλβανία, που στο τέλος του Α΄ Βαλκανικού πολέμου είχε ιδρυθεί με πρωτοβουλία της Ιταλίας και της Αυστροουγγαρικής Αυτοκρατορίας ως κράτος σφήνα μεταξύ Ελλάδος και Σερβίας, είχε την υποστήριξη της Ιταλίας. Η αλήθεια είναι ότι, όταν η Αλβανία ιδρύθηκε με την Συνθήκη του Λονδίνου του 1913, ο μισός Αλβανικός πληθυσμός βρέθηκε εκτός των συνόρων της Αλβανίας και ετέθη υπό την εδαφική κυριαρχία της Σερβίας! Πρόκειται για τους Αλβανούς του Κόσοβο, της σημερινής Βόρειας Μακεδονίας και του Μαυροβουνίου. Μάλιστα η Αλβανία, υπό την έντονη επιρροή της Ιταλίας ήταν μεγάλη πηγή αστάθειας για τα Βαλκάνια. Οι διωγμοί κατά της Ελληνικής Μειονότητας της Βορείου Ηπείρου αποτελούσε σοβαρό πρόβλημα στις σχέσεις μεταξύ Αλβανίας και Ελλάδος.

Αν και δεν υπήρχαν ιδιαίτερα προβλήματα μεταξύ της Ελλάδος και της Ρουμανίας, υπήρχε η πολιτική προσπάθεια της Ρουμανίας να διεισδύσει στους βλαχόφωνους της Ελλάδος, που κυρίως βρίσκονται στην περιοχή του Μετσόβου. Είναι χαρακτηριστικό ότι κατά την περίοδο του Μεσοπολέμου, η Ρουμανική Πρεσβεία στην Αθήνα έδινε μία χρυσή λίρα για κάθε παιδί Βλάχικης οικογένειας, που θα μάθαινε την ρουμανική γλώσσα στην Ελλάδα.

Οι σχέσεις της Ουγγαρίας με την Ρουμανία ήταν έντονες ένεκα της αναθεωρητικής πολιτικής της Ουγγαρίας για την Τρανσυλβανία.

Επιπλέον, η Ρουμανία αντιμετώπιζε μακροχρόνια προβλήματα με την Σοβιετική Ένωση -ήδη από την εποχή της Τσαρικής Ρωσίας- ένεκα της Βεσσαραβίας (σημερινής Μολδαβίας), εδαφικής περιοχής ανατολικά της Ρουμανίας με συντριπτική πλειοψηφία Ρουμάνων κατοίκων και μία μειονότητα Σλάβων, αποτελούμενη από Ρώσους και Ουκρανούς.

Μέσα σε αυτό το κλίμα όλων εναντίων όλων, η Γαλλική διπλωματία στις αρχές της δεκαετίας πρότεινε την δημιουργία μιας Διαβαλκανικής Συνεννόησης (Entente Balkanique), που όμως μη έχοντας καμμία πιθανότητα επιτυχίας τροποποιήθηκε στην τακτική της σύναψης διμερών τοπικών συμφώνων μή επιθέσεως και διακανονισμού των διαφορών. Την τακτική αυτή προέκρινε η αγγλική διπλωματία ως πλέον πρακτική.

Μέσα σε αυτό το κλίμα ο Ελευθέριος Βενιζέλος, έχοντας κερδίσει τις εκλογές του 1928, διαγιγνώσκει ορθώς ότι, η Βουλγαρία, που έχει την υποστήριξη της Ιταλίας, αναδύεται ως η νέα σοβαρή απειλή για την Ελλάδα, που ήταν διπλωματικά απομονωμένη, αποδυναμωμένη και βαριά τραυματισμένη από την εθνική καταστροφή.

Η Γαλλία είχε ουδέτερη στάση προς την Ελλάδα και προσπαθούσε να αποσπάσει την Βουλγαρία από την σφαίρα επιρροής της Ιταλίας. Η Μ. Βρετανία υποστήριζε την Ελλάδα για την εξασφάλιση των συμφερόντων της στην Ανατολική Μεσόγειο. Μέλημα της ήταν η διασφάλιση της θαλάσσιας οδού προς την Κύπρο, την διώρυγα του Σουέζ και από εκεί προς την Ινδία. Ωστόσο η Μ. Βρετανία δεν υποσχόταν στρατιωτική βοήθεια προς την Ελλάδα σε περίπτωση Βουλγαρικής επίθεσης, όπως και δεν το έκανε ούτε στον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο κατά την Γερμανική εισβολή.

Η Τουρκία δεν είχε λόγους να ανησυχεί από την Ελλάδα που την είχε νικήσει το 1922 και είχε απαλλαγεί από τους Ελληνικούς πληθυσμούς της Μικράς Ασίας και της Ανατολικής Θράκης. Δεν έβλεπε την Ελλάδα ως απειλή!

Το νέο καθεστώς του Μουσταφά Κεμάλ Ατατούρκ είχε ως κύριο σκοπό να εγκαθιδρύσει ένα σύγχρονο κράτος στραμμένο προς την Δύση πολιτικά και πολιτισμικά. Το σύγχρονο τουρκικό κράτος δεν θα είχε τους θεσμούς του Οθωμανικού κράτους. Θα εκινείτο στο επίπεδο του σύγχρονου πολιτισμού. Κατά την έκφραση του ιδίου του Μουσταφά Κεμάλ Ατατούρκ (*muasir medeniyet seviyesinde*). Για τον σκοπό αυτό, θεσμοθετεί και επιβάλλει τις όντως καινοτόμες μεταρρυθμίσεις του για την ίδρυση ενός σύγχρονου κοσμικού κράτους κατά τα δυτικά (ευρωπαϊκά) πρότυπα (1924-1935).

Μετά βεβαιότητας μπορούμε να πούμε ότι, ο επί κεφαλής της Τουρκίας Μουσταφά Κεμάλ Ατατούρκ δεν είχε καμία διάθεση για πολεμικές περιπέτειες κατά την χρονική εκείνη περίοδο!

Ο Ε. Βενιζέλος είδε την σύναψη της Σύμβασης της 10ης Ιουνίου 1930 για την οριστική εκκαθάριση των εκκρεμών ζητημάτων, που είχαν προκύψει

από την συνθήκη για την ανταλλαγή των πληθυσμών, ως ένα εργαλείο Ελληνο-Τουρκικής συνεννοήσεως σε μία άκρως ανταγωνιστική και συγκρουσιακή διεθνή πολιτική συγκυρία. Κινούμενος σύμφωνα με τις επιταγές του πολιτικού ρεαλισμού, είδε την συμφωνία αυτή ως ένα εργαλείο εμπεδώσεως της ασφάλειας στα Ελληνο-Τουρκικά σύνορα.

Οι λόγοι αυτοί οδήγησαν στην υπογραφή της προαναφερθείσας Συμβάσεως της 10ης Ιουνίου 1930, που βέβαια ήταν ενάντια στα συμφέροντα των Ελλήνων προσφύγων.

Με άλλα λόγια, επικράτησε η πολιτική του <Raison d'Etat> ,δηλαδή η υψίστη πολιτική σκοπιμότητας, που εξυπηρετεί την ανάγκη επιβιώσεως, διαιωνίσεως της υποστάσεως του Κράτους, υπαγόρευσε την ανάγκη της συνάψεως της προμνησθείσας Συμβάσεως της 10ης Ιουνίου 1930 και των συνακόλουθων τριών (3) συμφωνιών της 30ης Οκτωβρίου 1930.

Ο κ. Β. Ματαράγκας έκλεισε την ομιλία του με την ευχή να μην αναζωπυρωθούν τα παλιά πάθη στα Βαλκάνια και να μην ξαναγίνει η περιοχή η «πυριτιδαποθήκη» της Ευρώπης.

**Θεόδωρος Γεωργιάδης, εθελοντής της ΟΙΟΜΚω,
«Πως ανατράπηκαν τα άρθρα της Συνθήκης της Λωζάννης με την
Σύμβαση της Άγκυρας της 10^{ης} Ιουνίου 1930 εις βάρος των
Προσφύγων Ελλήνων της Ανατολής»**

Οι οικονομικές διαστάσεις της ανταλλαγής στις επιμέρους ομάδες που επλήγησαν και πώς οι ατέλειες της αρχικής σύμβασης ανταλλαγής οδήγησαν στην αναίρεση των οικονομικών τους απαιτήσεων, με την επισφράγιση της Συνθήκης της Άγκυρας της 10^{ης} Ιουνίου 1930, είναι το θέμα της εισήγησής μας.

Μετά την αποχώρηση των Ελληνικών στρατευμάτων από τη Μικρά Ασία, καθώς και μετά την ανακωχή των Μουδανιών στις 11.10.1922, από την Ανατολική Θράκη και τις τουρκικές διαταγές εκκένωσης από τους χριστιανικούς πληθυσμούς της Σμύρνης, όλων των δυτικών παραλίων, αλλά και της Ανατολικής Θράκης, ξεκινά στις 20.11.1922 η συνδιάσκεψη της Λοζάνης, επί όλων των θεμάτων που θα αφορούσαν την προβλεπόμενη Συνθήκη Ειρήνης μεταξύ των Συμμάχων και άλλων χωρών και της Τουρκίας αφετέρου. Οι συνεχιζόμενες διαταγές εκκένωσης των χριστιανικών πληθυσμών από πολλές άλλες περιοχές της Μικράς Ασίας και του Πόντου, καταλήγουν στη de facto βίαιη εκδίωξη 1.000.000 περίπου ατόμων, χωρίς να διαφαίνεται περίπτωση επαναπατρισμού τους. Τα δεδομένα αυτά οδηγούν στην κατά προτεραιότητα σύναψη στις 30.1.1923 της Σύμβασης μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας περί υποχρεωτικής ανταλλαγής Ελληνικών & Τουρκικών πληθυσμών.

Μερικές διατάξεις της Σύμβασης, που μας ενδιαφέρουν εν προκειμένω:

Από 1.5.1923 καθίσταται υποχρεωτική η ανταλλαγή Τούρκων υπηκόων ελληνικού ορθοδόξου θρησκεύματος, εγκαταστημένων σε τουρκικά εδάφη και Ελλήνων υπηκόων μουσουλμανικού θρησκεύματος, εγκαταστημένων σε ελληνικά εδάφη. Εξαιρούνται: α) οι Έλληνες κάτοικοι Κωνσταντινουπόλεως εγκαταστημένοι προ της 30.10.1918 και β) οι Μουσουλμάνοι κάτοικοι της Δυτικής Θράκης. Οι Έλληνες και οι Μουσουλμάνοι που εγκατάλειψαν ήδη από 18.10.1912 τη χώρα κατοικίας τους περιλαμβάνονται στην ανταλλαγή. Οι μετανάστες αποκτούν την ιθαγένεια της χώρας άφιξής τους και για όσους είχαν ήδη αναχωρήσει από 30.1.2023.

Τα δικαιώματα ιδιοκτησίας των μεταναστών προβλεπόταν ότι δεν θα θιγούν, ως συνέπεια της ανταλλαγής, σύμφωνα με το άρθρο 14. Η ακίνητη και η κινητή περιουσία, που ανήκε στους μετανάστες ή σε εκκλησιαστικά ή ευαγή ιδρύματα, θα εκκαθαριζόταν (σωστότερα θα εκτιμάτο) από την προβλεπόμενη Μικτή Επιτροπή, που θα αποτελείτο από 4 μέλη κάθε συμβαλλόμενης χώρας και 3 ουδέτερα μέλη της Κοινωνίας των Εθνών, που θα είχαν διαδοχικά την προεδρία της Επιτροπής.

Η Επιτροπή θα παράδινε στον κάθε ενδιαφερόμενο ιδιοκτήτη δήλωση (σωστότερα βεβαίωση), που θα ανάγραφε το ποσό που του οφειλόταν από τη στέρηση της περιουσίας του, η οποία περιουσία θα παράμενε υπό τη διαχείριση της Κυβέρνησης στο έδαφος της οποίας αυτή βρισκόταν. Ο κάθε δικαιούχος θα δικαιούτο κατ' αρχήν να λάβει από τη χώρα, όπου εγκαταστάθηκε, και για τα ποσά που του οφείλονταν, περιουσία ίσης αξίας και της ίδιας φύσης με αυτήν που εγκατάλειψε. Τα οφειλόμενα ποσά με βάση τις εν λόγω δηλώσεις θα αποτελούσαν οφειλή της μιας Κυβέρνησης προς την άλλη.

Τα ελαττώματα και τις προχειρότητες αυτών των διατάξεων θα τα δούμε στη συνέχεια.

Με τη μονομερή δήλωση της Ελλάδας (παράρτημα με αριθμό ΙΧ της Συνθήκης Ειρήνης 24.7.1923): και για όσους Μουσουλμάνους αναχώρησαν πριν τις 18.10.1912 ή δεν κατοικούσαν στην Ελλάδα η περιουσία τους μπορούσε να απαλλοτριωθεί από τη Μικτή Επιτροπή, υπό τον όρο όμως της αμοιβαιότητας υπέρ των παρόμοιων Ελλήνων ιδιοκτητών στην Τουρκία.

Σύμφωνα λοιπόν τη Σύμβαση Ανταλλαγής, τα δύο κράτη είχαν υποχρέωση να αποζημιώσουν με βάση το ποσό που θα εκτιμάτο από τη Μικτή Επιτροπή τους πρόσφυγες που είχαν καταφύγει στη χώρα τους και υπάγονταν στη σύμβαση.

Για τη διαχείριση της όλης υπόθεσης στην Ελλάδα συστάθηκε το Μάιο 1924 στο Υπουργείο Γεωργίας η Γενική Διεύθυνση Ανταλλαγής Πληθυσμών με στόχο, μεταξύ άλλων, τη συγκέντρωση των δηλώσεων των προσφύγων για αποστολή τους στη Μικτή Επιτροπή.

Τον Ιούλιο 1924 σε κάθε οικονομική εφορία των νέων χωρών συστάθηκαν τα Γραφεία Ανταλλαγής Πληθυσμών, με αρμοδιότητα, μεταξύ άλλων, τη σύνταξη και παραλαβή δηλώσεων των εγκαταλειφθεισών περιουσιών των ανταλλάξιμων ομογενών, τη διαχείριση των μουσουλμανικών κτημάτων κλπ. Ειδικά στη Θεσσαλονίκη Κεντρικό Γραφείο Ανταλλαγής. Όπου δεν υπήρχαν γραφεία, αρμόδιοι ήταν οι νομάρχες και για το εξωτερικό οι Πρόξενοι.

Η πορεία των αποζημιώσεων

α) Ανταλλάξιμοι της σύμβασης ανταλλαγής 30.1.1923

Μετά από συγκεκριμένες αποφάσεις της Μικτής Επιτροπής και την απόλυτη κωλυσιεργία των αρμόδιων υποεπιτροπών της και τη

διαφαινόμενη μακρόχρονη διαδικασία υπολογισμού των αποζημιώσεων, που απαιτούσαν: α) τον προσδιορισμό της ανταλλαξιμότητας των δικαιούχων, β) την καταχώριση και επεξεργασία των δηλώσεων με τα συνημμένα δικαιολογητικά τους, γ) το γαιο-εντοπισμό των ιδιοκτησιών και δ) την εκτίμησή τους, τόσο το ελληνικό, όσο και το τουρκικό κράτος, οδηγήθηκαν στην απόφαση του να χορηγήσουν προκαταβολές, μετά από προσωρινή διοικητική εξακρίβωση και εκτίμηση της εγκαταλειφθείσας περιουσίας κάθε πρόσφυγα, που θα γινόταν από ειδικές εκτιμητικές επιτροπές.

Στην Ελλάδα είχαμε το Ψήφισμα της 3.4.1925 της Εθνοσυνέλευσης (ΦΕΚ Α' 95/15.4.1925), που όριζε ότι μέχρι την αποπληρωμή της αξίας της εγκαταλειφθείσας περιουσίας τους, θα εξακριβωνόταν και θα εκτιμάτο προσωρινά, εκ των ενόντων, στο ελάχιστο πιθανό όριο, από επιτροπές που θα συστήνονταν με αυτό το ψήφισμα και τη διαγραφόμενη διαδικασία. Η προσωρινή εξακρίβωση δεν προδίκαζε, ούτε επηρεάζε την οριστική εκκαθάριση από τη Μικτή Επιτροπή, ούτε αποστερούσε τους ανταλλάξιμους από τις αξιώσεις τους. Η εκτίμηση θα γινόταν σε Χρυσές Λίρες Τουρκίας (ΧΛΤ).

Από τα παραπάνω διαπιστώνουμε ότι εξαιρούνταν προσωρινής αποζημίωσης:

α) Έλληνες υπήκοοι εγκαταστημένοι στην Οθωμανική αυτοκρατορία εκτός Κωνσταντινούπολης. Η περίπτωσή τους θα αναλυθεί παρακάτω.

β) Οι πρώην Τούρκοι υπήκοοι, πρόσφυγες στην Ελλάδα, που ήταν είτε Έλληνες άλλου από το Ορθόδοξο δόγμα (καθολικοί, προτεστάντες κ.λπ.), είτε αλλοεθνείς (Αρμένιοι, Ασσύριοι, Εβραίοι, ακόμη και μουσουλμάνοι Κούρδοι κ.λπ.).

γ) Οι Έλληνες κάτοικοι εγκαταστημένοι στην Κωνσταντινούπολη προ της 30.10.1918, που λόγω του φόβου και πανικού κατέφυγαν ιδίως το β' εξάμηνο του 2022 στην Ελλάδα, ειδικά χωρίς διαβατήρια της Τουρκικής Δημοκρατίας και δεν τους επιτρεπόταν η επάνοδος.

δ) Έμμεσα αποκλείονταν και όσοι βρίσκονταν, διαφεύγοντας από Τουρκία, σε περιοχές εκτός Ελλάδας, χωρίς ελληνικά προξενεία (ειδικά μετά την κατάργησή τους στη Νότια Ρωσία και Καύκασο της Σοβιετικής Ένωσης) ή όσοι έρχονταν μετά τις 31.12.1925 στην Ελλάδα

ε) Όσων η ανταλλαξιμότητα κρίθηκε μετά την 31.12.1925, αιχμάλωτοι που επέστρεψαν καθυστερημένα, όσοι είχαν λόγους ανωτέρας βίας (ασθένεια, ανηλικιότητα, φυλάκιση, ανικανότητα, έλλειψη πληροφόρησης κλπ).

1η περικοπή

Ως «πρώτη προκαταβολή» αποφασίστηκε με το παραπάνω Ψήφισμα να δοθεί στους ανταλλάξιμους, που έφυγαν από την Τουρκία μετά τις 18.10.1912, ποσοστό της αξίας περιουσίας τους, επί της αξίας, που θα καθοριζόταν προσωρινά από τις εκτιμητικές επιτροπές, ως εξής:

Για περιουσίες αξίας μέχρι 400 ΧΛΤ 25%

Για περιουσίες αξίας μέχρι 1000 ΧΛΤ 20%, για το άνω των 400 ΧΛΤ

Για περιουσίες αξίας μέχρι 2000 ΧΛΤ 15%, για το άνω των 1000 ΧΛΤ

Για περιουσίες αξίας μέχρι 5000 ΧΛΤ 10%, για το άνω των 2000 ΧΛΤ

Για περιουσίες αξίας άνω των 5000 ΧΛΤ 5%, για το άνω των 5000 ΧΛΤ, με ανώτατο όριο προκαταβολής 2000 ΧΛΤ

Σε κοινωνία δικαιώματος κάθε δικαιούχος κατατασσόταν ξεχωριστά. Ως προθεσμία υποβολής δηλώσεων ορίστηκε (κατά παράταση) η 31.10.1925 για κατοίκους Ελλάδας και η 31.12.1925 για κατοίκους εξωτερικού.

Συγκεντρώθηκαν συνολικά 353.381 εμπρόθεσμες δηλώσεις. Κάθε όμως δήλωση μπορεί να περιλάμβανε περισσότερους του ενός συνδικαιούχους (συνήθως συγκληρονόμους).

Αποζημίωσης δικαιούνται μόνο όσοι δεν έτυχαν μέχρι τότε αστικής ή αγροτικής εγκατάστασης, όχι όμως της απλής στέγασης σε οικήματα μουσουλμάνων ή του Κράτους ή της Επιτροπής Αποκατάστασης Προσφύγων (ΕΑΠ)

Εδώ πρέπει να σημειωθεί το ποσοστό περικοπών από τις εκτιμήσεις των επιτροπών σε σχέση με τα αιτηθέντα ποσά ξεπερνάει ίσως το 50%, αλλά δεν είναι ευχερής ο υπολογισμός του, γιατί τα περισσότερα ευρετήρια των επιτροπών έχουν μόνο τα εκτιμηθέντα ποσά. Οι απορριφθείσες αιτήσεις είναι συνολικά περισσότερες από 15%

2η περικοπή. Προσωρινή αναστολή

Και ενώ οι Εκτιμητικές Επιτροπές υπό τη διαρκή επίβλεψη της Διεύθυνσης Ανταλλαγής και των οργάνων ελέγχου της, προχώρησαν στο έργο της εκτίμησής τους, η Γνωμοδοτική επιτροπή της Διεύθυνσης Ανταλλαγής του Υπουργείου Γεωργίας θεώρησε ότι κάποιες επιτροπές ήταν πιο ελαστικές από άλλες. Π.χ. υπολόγιζαν αξία τετραγωνικού σπιτιών ή στρέμματος χωραφιών μεγαλύτερη απ' ότι η Γνωμοδοτική Επιτροπή πίστευε. Έτσι εκδώσαν τον τόμο των «προσωρινών αναστολών». Ο τόμος έχει πίνακες περικοπών κατά περιοχή προέλευσης, χωριστά για την ακίνητη και χωριστά για την κινητή περιουσία. Πχ. γενική περικοπή 40%, αλλά μέχρι 500 ΧΛΤ περικοπή 20%. Οι περικοπές αυτές ανέρχονται μέχρι και 85%. Σε άλλους πάλι οικισμούς δεν προβλέπονται περικοπές. Και ο τόμος έχει ολόκληρο δεύτερο μέρος με προσωποποιημένες περικοπές, είτε συνήθως μεγαλύτερες, αλλά και κάπου μικρότερες της γενικής περικοπής του οικισμού!

Μέσος όρος «προσωρινών αναστολών» χωρίς τις προσωποποιημένες: 23,7%.

3η περικοπή. Οριζόντια 25% + 1-1,5%

Ακόμη και για την πληρωμή της 1ης ομάδας δικαιούχων προσφύγων (96.286 άτομα του Α' Μητρώου), που θα γινόταν μάλιστα μόνο προς τους αστούς πρόσφυγες διαπιστώθηκε ότι δεν επαρκούσαν τα σχετικά κονδύλια. Αποφασίστηκε λοιπόν τότε μια 3η οριζόντια περικοπή (παρακράτηση) 25% του προς διάθεση ποσού.

Δηλαδή, αρχικά εφαρμοζόταν η 2η περικοπή (προσωρινή αναστολή), για το υπόλοιπο, η κλίμακα της 1ης περικοπής και επί του υπολοίπου γινόταν η παρακράτηση του 25%. Επιπλέον παρακράτηση 1%, που αργότερα έγινε 1,5%, γινόταν για της διαχειριστικές δαπάνες της Εθνικής Τράπεζας (ως φορέα πληρωμής).

Με βάση συγκεντρωτικούς πίνακες που δημιουργήθηκαν, τελικά το πράγματι εισπραχθέν ποσό από τους δικαιούχους ήταν κατά μέσο όρο το 11,4% του εκτιμηθέντος (όχι του αιτηθέντος) από τις επιτροπές ποσού!! Και αυτό για όσους πρόλαβαν να κάνουν εμπρόθεσμες δηλώσεις.

4η περικοπή. Αλλά τα εισέπραξαν αυτά τα χρήματα;

Κατά κανόνα η Εθνική Τράπεζα διέθετε στους δικαιούχους το 20% σε μετρητά (δραχμές) και το υπόλοιπο σε ομολογίες. Από τις ομολογίες μπορούσε ο κομιστής να εισπράξει ετησίως ένα τοκομερίδιο και τις διακρατούσε μέχρι να κληρωθούν κάθε χρόνο «στο άρτιο». Σε περιόδους έντονου πληθωρισμού και υποτίμησης της δραχμής αντιλαμβανόμαστε την απομείωση του κεφαλαίου των ομολογιών κάθε μετανάστη. Εναλλακτικά μπορούσε να πουλήσει τις ομολογίες, σε σαφώς μικρότερη τιμή από την ονομαστική.

β) Έλληνες υπήκοοι με περιουσίες στην Τουρκία εκτός Κωνσταντινούπολης, ανεξάρτητα πότε εγκατάλειψαν την Τουρκία ή αν δεν διέμεναν εκεί.

Οι Έλληνες υπήκοοι με περιουσίες στην Τουρκία υπάγονταν στα άρθρα 65 και 66 της Συνθήκης Ειρήνης, αλλά και της ΙΧ δηλώσεως της Ελλάδας. Για αυτούς υπήρχε η πρόβλεψη του άρθρου 65 της Συνθήκης Ειρήνης της 24.7.1923, που πρόβλεπε ότι οι περιουσίες τους θα τους αποδίδονταν (υποτίθεται) αμέσως, στην κατάσταση που βρίσκονταν. Αν όμως είχαν εκκαθαριστεί (πχ εκποιηθεί), σύμφωνα με το άρθρο 66, θα αποδιδόταν στον ιδιοκτήτη το προϊόν της εκκαθάρισης.

Με τη Σύμβαση των Αθηνών της 1.12.1926 οι δύο κυβερνήσεις προβλεπόταν ότι θα αποκαταστήσουν όλες τις κατελημμένες ιδιοκτησίες αυτής της κατηγορίας, αγοράζοντάς τες και αποζημιώνοντας τους ιδιοκτήτες τους. Εν προκειμένω η Τουρκική κυβέρνηση θα αγόραζε όλες τις Ελληνικές περιουσίες στη Μικρά Ασία και την Ανατολική Θράκη.

Η Σύμβαση πρόβλεπε ότι η εκτίμηση των περιουσιών, που θα αποκτούσαν τα δύο κράτη, θα γινόταν από μικτές επιτροπές εκτίμησης, που θα δημιουργούσε η Μικτή Επιτροπή, και ότι θα γινόταν αντισταθμιστική αποζημίωση μεταξύ των χρεών των δύο κρατών, λόγω της απόκτησης αυτής της περιουσίας. Αυτό συνεπαγόταν ότι οι Έλληνες έπρεπε να πληρωθούν για τις περιουσίες τους στην Τουρκία από την ελληνική κυβέρνηση, και οι Τούρκοι για τις ιδιοκτησίες τους στην Ελλάδα από την τουρκική κυβέρνηση. Κάτι τέτοιο επέτρεπε στα δύο κράτη να πληρώνουν το χρέος τους προς τους υπηκόους τους με μακροπρόθεσμες ομολογίες.

Έτσι και η κατηγορία αυτή δικαιούχων κλήθηκε να υποβάλλει δηλώσεις από 7.6.1927 μέχρι 7.9.1927, με αποδεικτικά στοιχεία (τίτλους κλπ.), για

να κριθούν από ειδική εκτιμητική επιτροπή. Για το 30% της αξίας των εκτιμήσεων, όχι όμως συνολικής αξίας μεγαλύτερης των 240 εκατ. δρχ. συνάφθηκε δάνειο με την Εθνική Τράπεζα. Οι προσωρινοί τίτλοι των ομολογιών του δανείου όμως δεν δόθηκαν στους ίδιους, αλλά παρέμεναν υπό παρακαταθήκη στην Εθνική Τράπεζα και απλά δόθηκαν συνολικά προς όλους 60 εκατ. δρχ., αναλογικά της εκτίμησης των περιουσιών τους. Οριστικούς τίτλους θα λάβαιναν, όταν ολοκληρωνόταν η αντισταθμιστική αποζημίωση μεταξύ των δύο χωρών. Τότε θα δίνονταν οριστικοί τίτλοι από εθνικό δάνειο που θα συνάπτετο και μέχρι ύψους 800 εκατ. δρχ., μετά την αφαίρεση των χορηγημένων μετρητών.

Η Μικτή Επιτροπή

Από εκεί και πέρα η Μικτή Επιτροπή έπαψε να ασχολείται με το μείζον έργο της εκτίμησης των περιουσιών των ανταλλάξιμων και ξεκίνησε τις προπαρασκευαστικές εργασίες εκτίμησης των περιουσιών των μη ανταλλάξιμων (ιδιοκτητών υπηκόων της άλλης χώρας).

Διαπραγματεύσεις μεταξύ των δύο χωρών

Διαπραγματεύσεις μεταξύ των δύο Κυβερνήσεων ξεκίνησαν από τον Απρίλιο 1928. Η πρόταση διαιτησίας δεν γινόταν δεκτή από την Τουρκία. Οι εκτιμήσεις των περιουσιών των μη ανταλλάξιμων διέφεραν συχνά πολύ μεταξύ των εκπροσώπων των δύο χωρών. Το Μάρτιο 1929 οι διαπραγματεύσεις είχαν φτάσει σε αδιέξοδο. Τον Απρίλιο 1929 ξεκίνησαν και προχωρούσαν, αλλά τον Ιούνιο προέκυψε νέο αδιέξοδο με τις περιουσίες των απόντων Κωνσταντινουπολιτών. Το Νοέμβριο του 1929, με παρέμβαση της Ιταλίας, ξεκινάνε επαναδιαπραγματεύσεις, που καταλήγουν στην:

Ελληνοτουρκική σύμβαση της Άγκυρας της 10^{ης} Ιουνίου 1930 με τις εξής αποφάσεις (εστιαζόμενοι εδώ περισσότερο στους Έλληνες δικαιούχους):

- α) Περιουσίες των ανταλλάξιμων προσώπων

Τα δυο πρώτα άρθρα πρόβλεπαν ότι η ακίνητη και κινητή περιουσία, που άφησαν Μουσουλμάνοι και Ελληνορθόδοξοι ανταλλάξιμοι στην Ελλάδα και την Τουρκία, θα έπρεπε να μεταβιβαστεί κατά πλήρη κυριότητα στην ελληνική και τουρκική κυβέρνηση αντίστοιχα.

Προκειμένου να διατηρηθεί μια ορισμένη κατ' επίφαση συμμόρφωση με την αρχική Σύμβαση, ορίστηκε στο άρθρο 4 της νέας Σύμβασης ότι τα ουδέτερα μέλη της Μικτής Επιτροπής θα έπρεπε να επιφορτιστούν με το καθήκον «να διατυπώσουν αμέσως τη γνώμη τους για την επίλυση του ζητήματος της εκκαθάρισης των περιουσιών των ανταλλάξιμων προσώπων».

Η γνώμη των ουδέτερων μελών της Μικτής Επιτροπής διατυπώθηκε μέσα σε δύο μέρες!!!, στις 12 Ιουνίου 1930. Μετά από μια σύντομη ιστορική εισαγωγή και μια ανάλυση των διατάξεων της Σύμβασης της Λοζάνης, η γνώμη ανέφερε τα εξής:

1. Ότι η Μικτή Επιτροπή δεν είχε καμιά πληροφορία, έστω και κατά προσέγγιση, σχετικά με το συνολικό αριθμό των ανταλλάξιμων προσώπων που καλύπτονται από τη Σύμβαση της Λοζάνης, των οποίων οι περιουσίες έπρεπε να εκτιμηθούν και να εκκαθαριστούν. Το Γραφείο Εκκαθαρίσεων Ανταλλάξιμων Προσώπων της Μικτής Επιτροπής είχε καταχωρίσει ως τότε μόλις το 25% των δηλώσεων για εκκαθάριση. Ο συνολικός αριθμός των δηλώσεων που υποβλήθηκαν ήταν:

Τουρκικές δηλώσεις: 144.169, Ελληνικές δηλώσεις: 450.000 Σύνολο: 594.169

2. Ότι η Σύμβαση της Λοζάνης πρόβλεπε μια ατομική εκτίμηση των περιουσιών κάθε μετανάστη ως βάση για την τελική εκκαθάριση και αποζημίωσή του με μια ισοδύναμη περιουσία στη νέα του χώρα. Σε σχέδιο εκτίμησης που εκπονήθηκε ήδη τον Απρίλιο του 1924, η ατομική εκτίμηση όλων των περιουσιών εγκαταλείφθηκε ως πρακτικά αδύνατη, και αντ' αυτού προτάθηκε ένα σχέδιο συγκεντρωτικής και συνοπτικής εκτίμησης, πράγμα όμως για το οποίο έπρεπε να συμφωνήσουν και οι δύο χώρες.

3. Απαιτείτο (α) να αναγνωριστεί η κατάσταση όλων των διεκδικητών ως ανταλλάξιμων προσώπων, (β) να επαληθευτούν τα διεκδικούμενα δικαιώματα ιδιοκτησίας. Η έλλειψη κτηματολογίου στην Ελλάδα και η παρωχημένη κατάσταση του κτηματολογίου στην Τουρκία, οδηγούσε στην έλλειψη επίσημων στοιχείων.

4. Ήταν απαραίτητη μια συμφωνία όσον αφορά το χρόνο στον οποίο θα έπρεπε να ληφθεί υπόψη για την εκτίμηση. Τέσσερις επιλογές ήταν δυνατές: η ημερομηνία αποστέρησης του περιουσιακού στοιχείου του διεκδικητή, η ημερομηνία υπογραφής της Σύμβασης (30.1.1923), η ημερομηνία έναρξης ισχύος της Σύμβασης (25.8.1923) ή η ημερομηνία κατά την οποία θα γινόταν πράγματι η εκτίμηση.

5. Για την εκτίμηση της κινητής περιουσίας δεν υπήρχαν τα πρωτόκολλα, που προβλέπονταν από το άρθρο 8 της Σύμβασης για την κινητή περιουσία που άφησαν οι μετανάστες, τα οποία έπρεπε να καταρτιστούν από τις τοπικές αρχές κατά τη στιγμή της μετανάστευσης των ανταλλαγέντων.

6. Η πραγματική εργασία της εκτίμησης, που θα επικεντρωνόταν γύρω από τον εντοπισμό του προς εκτίμηση περιουσιακού στοιχείου και τον προσδιορισμό της αξίας του ήταν τεράστια. Ο επί τόπου εντοπισμός των

περιουσιακών στοιχείων, ιδίως των αγροτικών ακινήτων, ήταν εξαιρετικά δυσχερής, λόγω της μετανάστευσης ολόκληρου του πληθυσμού ορισμένων χωριών κλπ.

Το κόστος επαλήθευσης και εκτίμησης υπολογίστηκε κατά προσέγγιση σε £ 2.000.000.

Σημαντικές ήταν και οι συνημμένες εκθέσεις του M. Widding (για τα προβλήματα εκτίμησης των μη ανταλλάξιμων) και των P. Philippaer και S. Labarca (με απόλυτα υλοποιήσιμες προτάσεις, που έπρεπε όμως να γίνουν δεκτές και από τις δύο χώρες).

Ενόψει όλων αυτών των γεγονότων, τα ουδέτερα μέλη της Μικτής Επιτροπής καταλήξαν στο συμπέρασμα ότι δεν μπορούσαν να συμβουλευθούν τις δύο κυβερνήσεις να προχωρήσουν στην εκτίμηση των περιουσιών, όπως πρόβλεπε η Σύμβαση της Λοζάνης.

... και έτσι απλά με την Ελληνοτουρκική Σύμβαση της Άγκυρας της 10^{ης} Ιουνίου 1930 οι ανταπαιτήσεις των δύο Κυβερνήσεων, αναφορικά με την περιουσία των ανταλλάξιμων μεταναστών εξισώθηκαν!!

Και στο σημείο αυτό παραθέτουμε μόνο την αγωνία του Βενιζέλου, αν έπρεπε να υλοποιηθούν οι όροι Σύμβασης Ανταλλαγής του 1923 και για την απαίτηση συγκατάνευσης όλου του ελληνικού κοινοβουλίου στο ζήτημα πως με τη Σύμβαση της 10^{ης} Ιουνίου 1930, αναιρείτο η υποχρέωση των κυβερνήσεων για πλήρη αποζημίωση των προσφύγων.

Τονίζω ότι έχω απόφασιν να επιμείνω εις την κύρωσιν της συμφωνίας υπό των νομοθετικών σωμάτων. Εκείνο το οποίον ζηρώς με ενδιαφέρει και θα επεθύμουν αμέσως να διευκρινίσω είναι εάν πολιτικόν τι κόμμα υιοθετή την άποψιν ότι η δοθείσα λύσις δημιουργεί δια το ελληνικόν δημόσιον την υποχρέωσιν αποζημιώσεως των ανταλλαξιμων προσφύγων μετά τον γενόμενον συμψηφισμόν. Διότι η κυβέρνησις πιστεύει,

αντιθέτως, ότι ουδεμία τοιαύτη υποχρέωση προκύπτει και ότι ουδέν απολύτως δικαίωμα γεννάται υπέρ των προσφύγων. Η δοθείσα λύσις θέτει οριστικόν τέρμα εις το ζήτημα της περαιτέρω αποζημιώσεως των ανταλλαξίμων προσφύγων.

Ο Βενιζέλος καταλάβαινε απόλυτα πως η αδυναμία της Μικτής Επιτροπής δεν ακύρωνε την πραγματικότητα της υλοποίησης της εσωτερικής εκτίμησης των περιουσιών των Ελλήνων (αφού η εκτίμηση είχε ήδη ολοκληρωθεί από τις εκτιμητικές επιτροπές του ίδιου του ελληνικού Υπουργείου Γεωργίας). Με τους μακροσκελείς λόγους του της 17 και 25 Ιουνίου 1930 στη Βουλή, προσπάθησε να τεκμηριώσει την τεχνική της Σύμβασης της 10^{ης} Ιουνίου 1930. Εξάλλου, με τη λογική που επιβλήθηκε καταλήγουμε... στο ότι και η «προκαταβολή», που δόθηκε, κακώς δόθηκε (επικουρία εξάλλου την αποκαλούσε ο Βενιζέλος).

Πολύ καυστικά ο Çağlar Keyder χαρακτηρίζει τις ανταλλάξιμες περιουσίες ως προίκα των κυβερνήσεων και ειδικά της Τουρκίας, που ασχολήθηκε, όρο που μεταφέρει και ως τίτλο του βιβλίου της η Elinor Morack.

- β) Περιουσίες των δικαιούχων της ΙΧ Δήλωσης

Το δεύτερο κεφάλαιο της Σύμβασης αφορούσε τις περιουσίες που ανήκαν σε Μουσουλμάνους και Έλληνες, που ήταν δικαιούχοι της ΙΧ Δήλωσης (αναχωρήσαντες πριν τις 18.10.1912 ή μη διαμένοντες). Για τα ακίνητα των δικαιούχων αυτών, ορίστηκε ότι το κράτος στην επικράτεια του οποίου βρίσκονταν αποκτούσε πλήρη κυριότητα.

- γ) Περιουσίες Ελλήνων υπηκόων στην Τουρκία.

Αυτές χωρίστηκαν σε δύο κατηγορίες: α) αυτές που βρίσκονταν εκτός της ζώνης της Κωνσταντινούπολης. Εδώ τα ακίνητα αυτά περνούσαν στην πλήρη κυριότητα της τουρκικής κυβέρνησης. Η κινητή περιουσία αφέθηκε υποτίθεται στην ελεύθερη διάθεση των ιδιοκτητών, με εξαίρεση

εκείνη που είχε ήδη κατασχεθεί και εκκαθαριστεί και που πέρασε στην πλήρη κυριότητα της τουρκικής κυβέρνησης, β) αυτές που βρίσκονταν εντός της ζώνης της Κωνσταντινούπολης που είχε εξαιρεθεί από την ανταλλαγή. Για αυτές το δικαίωμα ιδιοκτησίας αποκαθίστατο εντός δύο μηνών από την έναρξη ισχύος της Σύμβασης. Οι περιουσίες που είχαν κατασχεθεί, δημευθεί κλπ. επίσης αποκαθίσταντο στους ιδιοκτήτες τους. Η κινητή περιουσία που κατασχέθηκε και εκκαθαρίστηκε μετά την έναρξη ισχύος της Σύμβασης του 1923 αναγνωριζόταν ως πλήρης ιδιοκτησία του τουρκικού κράτους.

- δ) Αναγνώριση των *établissements* στην Κωνσταντινούπολη και Δυτική Θράκη.

Τα κεφάλαια V και VI της Σύμβασης αφορούσαν τους *établissements* (= εγκαταστημένους) Έλληνες στην Κωνσταντινούπολη και μουσουλμάνους στη Δυτική Θράκη, όσον αφορά τα δικαιώματα και τις περιουσίες τους. Για τα πρόσωπα αυτά η Τουρκία αναγνώρισε την ιδιότητα του "εγκαταστημένου" σε όλους τους ορθόδοξους Έλληνες, που βρίσκονταν πραγματικά στη ζώνη της Κωνσταντινούπολης και είχαν εξαιρεθεί από την ανταλλαγή, ανεξάρτητα από την ημερομηνία άφιξής τους στην Κωνσταντινούπολη ή τον τόπο γέννησής τους.

Ως "εγκαταστημένα" αναγνωρίζονταν επίσης όλα τα πρόσωπα που απαλλάσσονταν από την ανταλλαγή" και που είχαν φύγει από την Κωνσταντινούπολη, εφοδιασμένα με διαβατήρια που είχαν εκδοθεί από τις αρχές της Τουρκικής Δημοκρατίας. Η διάταξη αυτή αποκλείει όλα τα πρόσωπα που ήταν εγκαταστημένα στην Κωνσταντινούπολη που είχαν φύγει μέχρι τον Οκτώβριο 1922, δεδομένου ότι δεν υπήρχε Τουρκική Δημοκρατία πριν από την ημερομηνία αυτή. Τα πρόσωπα αυτά στερήθηκαν το δικαίωμα επιστροφής στην Κωνσταντινούπολη και

έχασαν την αρχική τους ιθαγένεια, αποκτώντας την ελληνική. Παραπέρα, όλη η κινητή και ακίνητη περιουσία τους, που βρισκόταν σε οποιοδήποτε μέρος της τουρκικής επικράτειας χάθηκε γι' αυτούς και μεταβιβάστηκε κατά πλήρη κυριότητα στην τουρκική κυβέρνηση.

- ε) Περιουσίες των Ελλήνων που ήταν εγκαταστημένοι στην Κωνσταντινούπολη.

Όσον αφορά τις περιουσίες των Ελλήνων Ορθοδόξων, Τούρκων υπηκόων, που ήταν εγκαταστημένοι (établis) στην Κωνσταντινούπολη, η Σύμβαση έκανε διάκριση μεταξύ των περιουσιών που βρίσκονταν εντός της ζώνης της Κωνσταντινούπολης, και των περιουσιών που βρίσκονταν εκτός της ζώνης αυτής στο υπόλοιπο έδαφος της Τουρκίας. Εδώ ίσχυαν τα ίδια ότι για τους Έλληνες υπηκόους παραπάνω.

Έτσι, όλη η κινητή και ακίνητη περιουσία των Ελλήνων établis, που βρισκόταν εκτός της ζώνης της Κωνσταντινούπολης, μεταβιβάστηκε κατά πλήρη κυριότητα στην τουρκική κυβέρνηση. Η διάταξη αυτή ερχόταν σε πλήρη αντίθεση όχι μόνο με τη Σύμβαση της Λοζάνης, αλλά και με τις στοιχειώδεις αρχές της δικαιοσύνης. Ωστόσο, όπως θα δούμε, θα έπρεπε να καταβληθεί αποζημίωση στα πρόσωπα αυτά.

- στ) Πληρωμές από την ελληνική κυβέρνηση.

Μέσα σε ένα μήνα από την έναρξη ισχύος της Σύμβασης, η ελληνική κυβέρνηση έπρεπε να θέσει στη διάθεση της Μικτής Επιτροπής ένα ποσό £ 440.000. Η Μικτή Επιτροπή επρόκειτο να διαθέσει το ποσό αυτό ως εξής:

1. £150.000 για την αποζημίωση των εγκαταστημένων στην Κωνσταντινούπολη Ελλήνων Τούρκων υπηκόων, για τα ακίνητα που βρίσκονταν εκτός της ζώνης της Κωνσταντινούπολης και μεταβιβάστηκαν στην κυριότητα της τουρκικής κυβέρνησης!!!

2. £150.000 για την αποζημίωση των εγκαταστημένων στη Δυτική Θράκη Μουσουλμάνων, Ελλήνων υπηκόων, για τις περιουσίες τους, που μεταβιβάστηκαν στην κυριότητα της ελληνικής κυβέρνησης.

3. £125.000, καταβλήθηκε στην τουρκική κυβέρνηση από τη Μικτή Επιτροπή σε τρεις δόσεις. Η πρώτη των £ 62.500 λιρών δόθηκε μέσα στον επόμενο μήνα από την έναρξη ισχύος της Σύμβασης, η δεύτερη δόση των £ 47.500 μόλις τα ουδέτερα μέλη της Επιτροπής πείστηκαν, ότι όλες οι περιουσίες που ανήκαν σε Έλληνες υπηκόους και βρίσκονταν εντός της ζώνης της Κωνσταντινούπολης, επιστράφηκαν σε αυτούς. Η τελευταία δόση των £ 15.000 όταν τα ουδέτερα μέλη διαπίστωσαν ότι η Τουρκία είχε εκπληρώσει όλες τις υποχρεώσεις της σχετικές με βάση τη Σύμβαση. Το ποσό αυτό δόθηκε ως αντιστάθμισμα στο συμψηφισμό ελληνικών και τουρκικών περιουσιών μη ανταλλάξιμων προσώπων. Το ποσό αυτό είχε καθοριστεί στις διαπραγματεύσεις που διακόπηκαν τον Ιούλιο του 1929 σε £ 150.000 και μειώθηκε τώρα κατά £ 25.000, λόγω της συμφωνίας για το ζήτημα των Ελλήνων που απουσίαζαν από την Κωνσταντινούπολη και την αποζημίωσή τους αναλάμβανε η ελληνική κυβέρνηση!!

4. £ 15.000, σε ταμείο εγγυήσεων, αν δεν εκπλήρωνε πλήρως τις υποχρεώσεις της.

Περιουσίες των Ελλήνων που απουσίαζαν από την Κωνσταντινούπολη
Με το άρθρο 2 του ν. 4793/1930, που κύρωνε τη Σύμβαση της Άγκυρας, προβλέφθηκε ότι με ειδικό νόμο θα καταβληθεί αποζημίωση στους Έλληνες ορθοδόξους, Τούρκους υπηκόους μη ανταλλάξιμους κατοίκους Κωνσταντινουπόλεως, μη παρόντες, που εγκατάλειψαν την πόλη αυτή χωρίς διαβατήριο της Τουρκικής Δημοκρατίας.

Ο ν. 5170/15.7.1931 πρόβλεπε ότι οι δικαιούχοι θα υποβάλαν δηλώσεις μέχρι 21.1.1932 με αποδεικτικά έγγραφα της κυριότητας και της αξίας των ακινήτων τους. Αυτός και δύο άλλοι συμπληρωματικοί νόμοι αναφέρονταν γενικά στον τρόπο εκτίμησης των περιουσιών. Και φτάνουμε στο 1934 που με το άρθρο 10 του ν. 6074, προβλέπεται η έκδοση διατάγματος για την αποζημίωσή τους. Αυτό εκδίδεται την 1.8.1935 και προβλέπει αποζημίωση το 30% για περιουσίες μέχρι 500 ΧΛΤ, 20% για 500 - 10.000 ΧΛΤ, 8% για 10.000 - 20.000 ΧΛΤ, 4% για 20.000 - 30.000ΧΛΤ και 3% για το υπερβάλλον. Ως τιμή ΧΛΤ ορίστηκε το ποσό των 440 δρχ., ενώ το 1935 η τιμή της ΧΛΤ ήταν 850 δρχ. Η αποθέωση έρχεται στο άρθρο 2 του δ/τος. Αν ο δικαιούχος θέλει να αποζημιωθεί με μετρητά, θα λάβει το 50% των ποσών που προκύπτουν παραπάνω. Διαφορετικά θα πάρει ομολογίες δανείου 60 ετών με τόκο 3%, (δανείου εντελώς αόριστου). Πρέπει να επιλέξει εντός 3μήνου και θα του γίνει κράτηση 2% για δαπάνες του Δημοσίου (διαφορετικά χάνει την αποζημίωση). Η εκδίκαση των υποθέσεων και η έναρξη καταβολής των αποζημιώσεων έγινε δυνατή το καλοκαίρι του 1941 (επί κατοχής). Ενστάσεις, παραστάσεις και αγωγές του Σωματείου των απόντων Κωνσταντινουπολιτών μέχρι και τη δεκαετία του 1960 απέβησαν άκαρπες.

Βλάσης Αγτζίδης, Διδάκτωρ Ιστορίας

«Ο αντίκτυπος της Σύμβασης της Άγκυρας της 10^{ης} Ιουνίου 1930 στον Προσφυγικό Κόσμο στην Ελλάδα και την Μειονότητα της Κωνσταντινούπολης»

Ο τρίτος ομιλητής Βλάσης Αγτζίδης, Δρ. ιστορίας στην ομιλία του με τίτλο : «Ο αντίκτυπος της Συνθήκης της Άγκυρας στον Προσφυγικό Κόσμο στην Ελλάδα και την Μειονότητα της Κωνσταντινούπολης», αναφέρθηκε για τη Σύμβαση Άγκυρας της 10^{ης} Ιουνίου 1930 που οι συνέπειες της δεν έχουν αξιολογηθεί μέχρι σήμερα, αναπτύσσοντας το θέμα με τέσσερις συνιστώσες: τα κράτη της Ελλάδος και Τουρκίας, τους Έλληνες πρόσφυγες του 1922 και τους Κωνσταντινουπολίτες.

Στην Ελλάδα συνεχίζεται ο εθνικός διχασμός που υπήρξε η κύρια αιτία της εθνικής καταστροφής στην Μικρά Ασία. Από τους 2.2 εκατομμύρια των Ελλήνων της Ανατολής το 1914, έφτασαν στην Ελλάδα μετά την ήττα του Αυγούστου του 1922 1.5 εκατομμύρια. Η πλειονότητά τους κατέφυγε στην Ελλάδα και σε άλλα κράτη πριν την υπογραφή της Συνθήκης της Λωζάννης που επισημοποιούσε την υποχρεωτική Ανταλλαγή προσώπων και περιουσιών. Μετά την υπογραφή της συνθήκης στην Ελλάδα κατέφθασαν επιπλέον 190.000 περίπου Έλληνες από τις περιοχές της Καππαδοκίας, κάποιων περιοχών του Πόντου και περίξ της Κωνσταντινούπολης. Ταυτόχρονα στάλθηκαν από την Ελλάδα 360.000 μουσουλμάνοι της Ελλάδος. Όπως έχει αναλύσει ο Αλέξανδρος Αλεξανδρής οι απώλειες του Μικρασιατικού Ελληνισμού ανέρχονται σε περίπου 800.000 άτομα μεταξύ των ετών 1914-1928.

Ο τελικός επίσημος αριθμός των προσφύγων που καταγράφηκαν στην Ελλάδα με βάση την απογραφή του 1928 ήταν 1.25 εκατομμύρια. Μεγάλη ήταν η θνησιμότητα των προσφύγων στην Ελλάδα καθ' όλη τη δεκαετία του '20.

Η αρχή που είχε θεσπιστεί με την Συνθήκη της Λωζάννης για την αποζημίωση των προσφύγων καταργήθηκε ουσιαστικά με την Σύμβαση της Άγκυρας της 10^{ης} Ιουνίου 1930.

Όσοι πρόσφυγες εγκαταστάθηκαν σε αγροτικές περιοχές είχαν ομαλότερη αποκατάσταση. Αυτό σε σημαντικό βαθμό οφειλόταν στην αγροτική μεταρρύθμιση που είχε ξεκινήσει από τον Ε. Βενιζέλο το 1917-18 και συνεχίστηκε από τις βενιζελικές κυβερνήσεις της περιόδου 1923-1928. Οι συνθήκες των αστών προσφύγων ήταν πολύ χειρότερες. Για δεκαετίες έζησαν σε παραγκουπόλεις γύρω από τα αστικά κέντρα σε άθλιες συνθήκες διαβίωσης.

Την δεκαετή εξουσία της βενιζελικής παράταξης 1923-33 που δείχνει «φιλοπροσφυγική» στάση, ακολουθεί το 1933 η παλινόρθωση του φιλοβασιλικού Λαϊκού κόμματος. Ενώ πριν από το 1930 η παρουσία των προσφύγων είναι διακριτή στο Κομμουνιστικό Κόμμα αυξάνεται μετά από το 1930, όπου πλέον η πλειοψηφία της Κεντρικής Επιτροπής είναι πρόσφυγες.

Στις εκλογές του 1928 ο Ε. Βενιζέλος για την προσέλκυση προσφυγικών ψήφων χρησιμοποιεί την αντιπροσφυγική ιδεολογία του Λαϊκού κόμματος που εκδηλώνεται ανοιχτά από τον εκδότη της εφημερίδας Καθημερινή Γεώργιο Βλάχο με κυνικό τρόπο ενόψει των εκλογών του 1928 γράφοντας: «Δεν τους θέλουμε τους πρόσφυγες ούτε ως ψηφοφόρους ούτε ως υποψηφίους .. μέχρι να αποκτήσουν πολιτική συνείδηση οπότε μπορούμε να το συζητήσουμε». Ο Γεώργιος Βλάχος, σημαίνον στέλεχος του Λαϊκού Κόμματος υπήρξε ένας από τους πλέον ένθερμους εχθρούς των προσφύγων. Ακόμα και το 1928, έξη χρόνια μετά την Καταστροφή αποκαλούσε τους πρόσφυγες «προσφυγική αγέλη». Η ένταση ήταν τέτοια μεταξύ των προσφύγων και του Λαϊκού Κόμματος, ώστε διατυπώθηκαν από κάποιους βουλευτές του ιδέες περίεργες και ρατσιστικές, όπως να φορούν οι πρόσφυγες ειδικό περιβραχιόνιο για να ξεχωρίζουν από τους γηγενείς, ενώ ένας βουλευτής αργοσαρωνικού μιλώντας στη Βουλή και απευθυνόμενος προς τους πρόσφυγες βουλευτές είπε αμφισβητώντας την ελληνικότητά τους: «Οι Εβραίοι είναι πιο Ρωμιοί από σας».

Ένα πρόβλημα αυτής της περιόδου προέκυψε από την ύπαρξη μεγάλου αριθμού Ελλήνων προσφύγων που είχαν καταφύγει στη Σοβιετική Ρωσία και υπόκειντο στις πρόνοιες της Συνθήκης της Λωζάννης. Προσπαθώντας η ελληνική κυβέρνηση να εμποδίσει την χρήση αυτής της οδού των προσφύγων από την Κομιντέρν-Κομμουνιστική Διεθνή (παράρτημα της οποίας ήταν το ΚΚΕ) για την αποστολή εκπαιδευμένων στελεχών για το ελλαδικό της παράρτημα, αποφασίζει το 1928 να σταματήσει εντελώς τη ροή των προσφύγων προς την Ελλάδα. Αυτό είχε δραματικές συνέπειες

στους πρόσφυγες, οι οποίοι διέθεταν και ελληνική υπηκοότητα, γιατί θα εγκλωβιστούν στην ΕΣΣΔ και θα υποστούν το 1937 τους τρομερούς σταλινικούς διωγμούς με χιλιάδες θύματα.

Το πλαίσιο των σχέσεων με τον περιβάλλοντα χώρο είχε αλλάξει. Ο Ελευθέριος Βενιζέλος, που έχει επανέλθει στην εξουσία το 1928, διαπιστώνοντας την αστάθεια στα Βαλκάνια που οφειλόταν κυρίως στον αναθεωρητισμό της Βουλγαρίας κάνει το άνοιγμα προς την Κεμαλική Τουρκία ώστε να εξασφαλίσει τα ανατολικά σύνορα της Ελλάδος. Διαπιστώνουμε ότι εκείνη την περίοδο τα κρατικά συμφέροντα της Ελλάδας προηγούνται από αυτά των προσφύγων και όσων απαλλάχθηκαν της υποχρεωτικής Ανταλλαγής. Τα δικαιώματα των προσφύγων και των Κωνσταντινουπολιτών είναι ζήτημα χαμηλής προτεραιότητας. Αυτή η στάση προκαλεί μεγάλη αντίδραση στον προσφυγικό κόσμο στην Ελλάδα. Συνειδητοποιούν ότι πλέον χάνεται κάθε ελπίδα η επιστροφή τους στις πατρογονικές τους εστίες, αλλά και έστω να λάβουν κάποια αποζημίωση από την Τουρκία όπως προέβλεπε η Συνθήκη της Λωζάννης. Καταπατείται η αρχή της Συνθήκης της Λωζάννης που προέβλεπε την αποζημίωση των προσφύγων από την Τουρκία που θα γινόταν με κάποιας μορφής εκκαθάριση. Ο Βενιζέλος δέχεται την ίση αξία των περιουσιών που αφέθηκαν στις δύο χώρες από τους υπαχθέντες στην υποχρεωτική ανταλλαγή των πληθυσμών παρόλο που κατά τις πλέον συντηρητικές εκτιμήσεις η αξία της συνολικής περιουσίας που αφέθηκε αναγκαστικά από τους Έλληνες της Ανατολής στην Τουρκία σε σχέση με των Μουσουλμάνων που αφεθηκε στην Ελλάδα ήταν δεκαπλάσια, αφού οι Έλληνες ακόμα και το 1914 συνέβαλαν στο 60% στην οικονομία της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Έτσι, με τη Συνθήκη της

Άγκυρας η Ελλάδα αναλαμβάνει αυτή την υποχρέωση αποκατάστασης των προσφύγων. Μια υποχρέωση που εν μέρει μόνο υλοποίησε.

Η Παμπροσφυγική Οργάνωσις Αμύνης Δικαιούχων Ανταλλαξίμων (Π.Ο.Α.Δ.Α.) και γενικότερα ο προσφυγικός κόσμος αντιδρά έντονα. Οι απώλειες της Βενιζελικής παράταξης από τους πρόσφυγες ψηφοφόρους συνέπεια της Σύμβασης της Άγκυρας 1930 είναι σημαντικές και λόγω της οικονομικής κρίσης του 1930 χάνει τις εκλογές του 1932 και 1933. Αυτό φαίνεται από την σύγκριση των αποτελεσμάτων στις εκλογές του 1928 και 1932/33:

Στις εκλογές του Αυγούστου 1928 τα αποτελέσματα είναι: Φιλελεύθεροι 46.9%, Λαϊκό κόμμα 23.9%, Κομμουνιστική αριστερά 1.4% και Αγροτικό Κοινωνικό Κόμμα 6.8%. Στα εκλογές του 1932 και 1933 η εικόνα είναι:

1932: Λαϊκό κόμμα 33.8%, Φιλελεύθεροι 33.8% και το ΚΚΕ 4.9%

1933: Λαϊκό κόμμα 38,07%, Φιλελεύθεροι 33.29% και το ΚΚΕ 4.6%.

Στην Τουρκία την περίοδο αυτή εγκαθιδρύεται το νέο κράτος από την Νέο-τουρκική εθνικιστική και αντιμειονοτική ιδεολογία παρόλο που ο ίδιος ο Μουσταφά Κεμάλ έρχεται σε σύγκρουση με την ηγετική ομάδα του Νεοτουρκικού κομιτάτου. Η κρατική ιδεολογία στοχεύει στην εξαφάνιση κάθε στοιχείου που δεν δέχεται να εκτουρκιστεί. Η εφαρμογή της ιδεολογίας αυτής ασκείται με συνέπεια και σκληρότητα. Οι 110.000 Κωνσταντινουπολίτες Έλληνες ζουν σε αβεβαιότητα.

Εν κατακλείδι η Ελληνοτουρκική Σύμβαση της Άγκυρας θα καθορίσει την πολιτική ζωή της Ελλάδος την δεκαετία του 1930 αφού οδηγεί στα δύο

βενιζελικά κινήματα 1933 και 1935, την επαναφορά της βασιλείας το 1935 με ένα νόθο δημοψήφισμα από τον πρώην βενιζελικό στρατηγό Γεώργιο Κονδύλη που πλέον προσχώρησε στον ακραίο μοναρχισμό και τελικά στην επιβολή της Μεταξικής δικτατορίας. Σίγουρα ο Ε. Βενιζέλος δεν εκτίμησε την σημασία του σοβιετόφιλου Κομμουνιστικού Κόμματος και τη διεξόδυσή του στους εξαθλιωμένους προσφυγικούς πληθυσμούς. Ακριβώς γι αυτό στις εκλογές του 1932 και 1933, σε περιβάλλον μεγάλης οικονομικής κρίσης, μια κρίσιμη μάζα εκλογέων θα εγκαταλείψει το βενιζελικό στρατόπεδο και θα στραφεί προς την Αριστερά. Οι συνέπειες αυτών των πολιτικών αλλαγών θα καθορίσουν την πολιτική ιστορία της Ελλάδας καθ' όλη την επόμενη περίοδο. Εκτός από τα γεγονότα της δεκαετίας του '40 με την Κατοχή και τον Εμφύλιο, η Ελλάδα θα υποστεί από το 1932 έως το 1981 την πολιτική κυριαρχία των διαφόρων εκδοχών των επιγόνων του Λαϊκού Κόμματος, πλην λίγων χρονικών διαλειμμάτων (την προδικτατορική περίοδο) όπου οι επίγονοι του βενιζελικού Κέντρου θα αναλάβουν πρόσκαιρα την εξουσία.